

Hadis Ve Sünnetler İçin Zaman Ve Mekan Tespiti Mümkün Mü?

(Veda Haccı Örneği)

Ош Мамлекеттик Университети
ТЕОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТИНИН
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

11-саны, 2007

113-126- 66.

Bünyamin ERUL*

Abstract

Is it posible to determine the time and place for the hadithes and sunnas? (The Example Of The Farewell Pilgrimage)

Since the times of his companions the hadithes and sunnas of The Prophet generally have been reported taking its meaning as basis. Each narrator tried to report a hadith or an event as s/he perceived and understood. The same hadith or event was reported with some nuances by each companion. Because of this reason it is not possible to find place, time, form or background of each hadith or event in every narration.

To evaluate all the narrations in sira and hadith books about the same subject shall give us the opportunity to determine the time-place of the hadith and sunna. The work to be done about this is, to correspond the time and place expressions by reading the narrations with a manner embracing them as a whole. When all these narrations are brought together, the pieces of the puzzles are completed and the event is clearly exhibited.

In this article by putting together the narrations about the farewell pilgrimage of The Prophet that have not been given in an orderly style in many hadith and history books have been given in the form of a hajj diary taking Waqidi's chronology as reference.

Key Words: Hadith, sunna, context, chronology, The Prophet, the farewell pilgrimage

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: berul65@hotmail.com, berul65@yahoo.com, erul@divinity.ankara.edu.tr.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetleri sahabeden itibaren genellikle mana ile rivayet edilmiştir. Her ravi, işittiği veya gözlemlediği bir hadisi yahut hadiseyi, anladığı, algıladığı kadarıyla nakletmeye çalışmıştır. Ravinin dikkati, yaşı, anlayışı, hafızası, ilgisi, bilgisi vb. faktörler, hadis ve sünnetlerin farklı ayrıntılarla nakledilmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Aynı hadis veya hadise, her bir sahabe tarafından belli nüanslarla rivayet edilmiştir. Bu nedenledir ki, Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetlerinin sağlıklı bir şekilde elde edilmesinin en önemli yolu, o konudaki bütün rivayetlerin birlikte değerlendirilmesinden geçmektedir. Zira ravinin biri, olayın yerini, diğeri zamanını, bir başkası ise şeklini, ya da arkaplanını anlatabilmektedir. İşte bütün bu rivayetler bir araya getirildiği zaman, fotoğrafın kareleri tamamlanmış olmakta ve olay net bir şekilde gözler önüne serilebilmektedir.

Her ne kadar temel hadis kaynaklarımız, naklettikleri hadisleri konularına göre tasnif ederken imkan nispetinde hadis ve sünnetin bağlamını göz ardı etmemişlerse de, birçok hadis, vürud sebebi bilinmeksizin tırnak içinde Hz. Peygamber'in sözü olarak nakledilmiştir. O hadisin nerede, ne zaman ve hangi vesileyle söylendiğini tespit etmek de pek kolay olmamaktadır. İşte hem sîret ve hadis kitaplarını birlikte mütalaa etmek, hem de aynı konudaki bütün rivayetleri bir arada değerlendirmek, hadis ve sünnetlerin zamanını-zeminini tespit imkanı verecektir. Bu konuda yapılması gereken iş, rivayetleri bütüncül bir okumaya tabi tutarak, zaman ifadeleriyle, mekan ifadelerini buluşturmak olacaktır.

Hz. Peygamber'in bütün hayatının bu amaçla yeniden ve daha yakından taranması ve en küçük bilgi kırıntısının dahi değerlendirilmesi, O'nun birçok hadis ve sünnetinin bağlamını tespit etme, bu ise nebevi mesajların daha sağlıklı bir şekilde anlaşılma imkanını bahşedecektir. Çok kapsamlı ve uzun soluklu taramaları gerektiren bu konu, ancak ciddi bir proje kapsamında güçlü bir ekiple gerçekleştirilebilir. Söz konusu hedefe bir örnek olması arzusu ile kaleme aldığımız bu yazımız, en azından böyle bir çalışmanın birçok konuyu netleştirmede yarar sağlayacağını gösterecektir.

Veda Haccı'nın en geniş anlatımı olan Müslim'deki Câbir b. Abdullah hadisinde Hz. Peygamber'in Medine'den çıkıp, ertesi günü Zu'l-Huleyfe'de kaldığının belirtilmesinden sonra, tam bir haftalık yolculuk atlanmakta ve Mekke'ye giriş öncesinden itibaren anlatıma devam edilmektedir. (Müslim, Hac, 147) Oysa gece-gündüz on binlerce sahabe ile yapılan bu bir haftalık yolculukta birçok hadis ve sünnetler varid olmuştur. Fakat, muhtemelen nakleden bazı sahabilerin, zaman ve mekan belirtmemeleri sebebiyle, o hadislerin Veda Haccı'nda varid olup olmadıkları da bilinmemektedir. Rivayetlerin karşılaştırılması halinde, en azından bazı hadislerin bağamları tespit edilebilecektir. İşte bu makalede, birçok hadis ve tarih kitabında dağınık olarak anlatılan Hz. Peygamber'in Veda haccı, ilgili rivayetlerin

derlenmesiyle Vâkıdî'nin kronolojisine dayanılarak Hac günlüğü şeklinde verilecektir.

Hz. Peygamber'in Hac Günlüğü

24 Zilkade Cuma/Medine

Hicretin onuncu senesi Zilkade ayı girince Allah Rasulü Medine'de hac için hazırlığa başladı. Halka da hacca hazırlanmalarını emretti. (İbn Hişam, Sîre, II. 601)

Rasulullah (sav), Cuma hutbesinde hac yapacağını insanlara duyurdu. Hutbede halka, hac görevlerini, ihram hakkında gerekli bilgileri ve uyulması gereken kuralları, kısaca sünnetleri öğretti. Bunun üzerine sahabeden pekçokları, O'nunla birlikte hac yapabilmek için hazırlandı. Medine havalisinden bunu duyanlar da O'nunla birlikte olabilmek için Medine'ye geldi. (Müslim, Hac, 147)

25 Zilkade C.tesi/Medine-Zulhuleyfe

Öğle namazını dört rekat kıldırdıktan sonra, saçlarını yağlayıp taradı, güzel kokular süründü, izarını ve ridasını (alt ve üst giysilerini) giydi. Öğle ile ikindi arasında Medine'den ayrıldı. Pekçoğu yolda katılan ve gözün alabileceği kadar kalabalık olan halk O'nun önünden, arkasından, sağından ve solundan yürüyorlardı. (Buhari, Hac, 23; Müslim, Hac, 147)

Medine'den çıkıp, 9 km. mesafedeki Zulhuleyfe'ye varınca Allah Rasulü ikindi namazını iki rekat olarak kıldırdı. (Buhari, Cihad, 104) Akşam ve yatsıyı da orada kıldı. O gece yanında bulunan eşlerini dolastı. Hz. Aişe O'nun başına tekrar güzel kokular sürdü. (Müslim, Hac, 48) Çevreden gelecek ashabinın toparlanması için geceyi orada geçirdi. (Vâkıdî, III. 1089)

26 Zilkade, Pazar/ Zulhuleyfe-Seyyâle

Sabah namazını kıldırdı. İhrama girmek isteyince tekrar gusül yaptı. (Tirmizi, Hac, 16). Öğle namazını Zulhuleyfe'de kıldıktan sonra kurbanlık bir deve getirilmesini istedi. Devenin kurbanlık olduğunun bilinmesi için hörgücünün sağ tarafından bir çizik atıp oradan hafifçe kan çıkardıktan sonra, devenin boynuna da iki pabuç taktı. Ardından bineceği devesi Kasvâ getirildi. Beydâ denilen düzlüğe varınca, hac niyetiyle telbiye getirdi. (Darimi, Menasik, 68)

Kimilerine göre ise Rasûlullah (sav) telbiye getirmeye Zulhuleyfe'de, mescidin yanındaki ağacın bulunduğu yerden itibaren, devesine binişte, devesi ayağa kalkarken başlamıştı. (Müslim, Hac, 27; T818 Tirmizi, Hac, 8)

Beydâ düzlüğüne çıktığında O'nun önünde gözün görebildiği kadar binekli ve yaya insan vardı. Bir o kadar da sağında, solunda ve arkasında vardı. Rasûlullah (sav) aralarında bulunuyor, Kur'ân O'na iniyor; tevilini de O biliyordu. O ne yaparsa ashabı da öyle yapıyordu. Derken tevhid ve telbiye söylemeye başladı. Halk, evvelce söyledikleri telbiyeyi söylüyor, Rasûlullah ise onlara karşı çıkmaksızın kendi telbiyesine devam ediyordu. (Müslim, Hac, 147) Ashabinın da işitmesi için sesini yükselterek şu şekilde telbiye getirdi:

- "Lebbeyk Allahumme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk! İnne'l-Hamde ve'n-Ni'mete leke ve'l-Mulk, Lâ şerîke lek!" = "Buyur Allahım buyur! Buyur emrindeyim, senin ortağın yoktur. Hamd, nimet ve mülk senindir. Senin ortağın yoktur!" (Müslim, Hac, 21)

Ashabına, telbiye söylerken seslerini yükseltmelerini emretti.

Kimi umreye, kimi hac ile umreye, bazıları da Rasûlullah (sav) ile birlikte yalnızca hacca niyet etmişti. (Müslim, Hac, 118)

Melel'den (41 km.) sonra, Seyyâle Tepesi'ne vardı. Akşam yemeğini yeyip, akşam ve yatsı namazlarını burada kıldı. (Vâkidî, Meğâzî, III. 1092)

27 Zilkade Pazartesi/ Irku'z-Zabye-Ravhâ

Sabah namazını Irku'z-Zabye'de (71 km.) kıldı. Sonra az ilerideki Ravhâ'ya (74 km) vardı. (Vâkidî, III. 1092)

Rasûlullah (sav) Ravhâ denilen yere gelince bir yolcu grubuyla karşılaştı ve onlara:

— Siz kimsiniz? diye sordu. Onlar:

— Biz Müslümanlarız! cevabını verdi. Bu sefer onlar:

— Sen kimsin? diye sordular. Efendimiz :

— "Ben Allah'ın Rasulüyüm!" buyurdu. Bunun üzerine bir kadın ona devenin hevdecinden aldığı bir çocuğu kaldırarak:

— Bunun için de hac var mıdır? dedi. Rasûlullah (sav):

— "Evet, sana da ecir vardır" buyurdu. (Müslim, Hac, 409; Nesai, Menâsikü'l-Hac, 15)

Ravhâ'ya geldiklerinde sahabeden bazıları bacağı kırılmış bir yaban merkebine rastladılar. Durumu gelip Rasûlullah (sav)'e haber verdiler. O (sav):

- "Bırakin onu! Şimdi sahibi gelir" buyurdu. Biraz sonra Behz Kabilesi'nden bir adam gelip ona sahip çıktı. Adam (yenilmesi helal olan bu av hayvanını) Rasûlullah'a hediye etti. Bunun üzerine Peygamber (sav), Ebu Bekir'e onu arkadaşları arasında taksim etmesini emretti. (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 78; Nesai, Fera ve Atiye, 32; Muvatta, Hac, 24)

Avcı ihramlı olmadığı ve ihramlılar da yardım etmediği için onların bu avdan yemeleri helal idi. (İbnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Maâd, II. 161)

Ravhâ'dan Munsaraf'a geçen Rasul-i Ekrem, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılıp, akşam yemeğini burada yedi. (Vâkidî, III. 1093)

28 Zilkade Salı/ Üsâye-Arc- Lahyey Cemel

Sonra yollarına devam ettiler. Ruveyse (97 km) ile Arc (113 km) arasındaki Üsâye'ye (110 km) geldiler. Sabah namazını burada kıldılar. (Vâkidî, III. 1093)

Üsâye'ye gelince bir de baktılar ki gölgede kafasını bacakları arasına koymuş, atılan ok vücudunda henüz saplı duran bir ceylan inlemekte. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir adama, kafilenin arkası kesilinceye kadar yaralı hayvanı kimsenin rahatsız etmemesi/ürkütmemesi için orada beklemesini emretti. (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 78; Muvatta, Hac, 24)

Böylece rahmet elçisi bir yandan yaralı ceylanı kolluyor, bir yandan da ihramlı biri tarafından yaralanmış olabileceği ihtimali ile ihramlıların ona el uzatmasını engelliyordu.

Biraz daha ilerleyerek Arc mevkiine (113 km) geldiler ve burada konakladılar. Hz. Peygamber, Aişe ve ablası Esmâ birlikte oturdular. Az sonra Hz. Peygamber'in yükü ile Ebu Bekir'in yükünü taşıyan devenin kaybolduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir tek bir deveye sahip çıkamayıp kaybeden uşağına vurmaya başladı. Onun bu halini gören Hz. Peygamber, tebessüm ederek "Şu ihramlının yaptığına bakın hele!" diyordu. (Ebu Davud, Menasik, 29)

Lahyey Cemel'e varınca ihramlı olduğu halde Hz. Peygamber, başının ortasından hacamat yaptırarak kan aldırdı. (Vâkıdî, III. 1095; Muvatta, Hac, 23)

29 Zilkade Çarşamba/ Sukyâ

Hedefleri Beytullah, rehberleri Rasulüllah olan bu bahtiyar hac kafilesi, Sukyâ'ya ulaştı. (Vâkıdî, III. 1096) Akşam badiyede Zilhicce hilalini gördüler.

1 Zilhicce Perşembe/Ebvâ

Sabahleyin Ebvâ'ya (190 km) vardıklarında, yahut Veddan'da bulunduğu sırada, Sa'b b. Cessâme Hz. Peygamber'e bir yaban eşiği eti hediye etmiş, ancak O bunu geri çevirmiş, yüz ifadesinden onun gücendiğini anlayınca: "Biz ancak ihramlı olduğumuz (dolayısıyla av eti yiyemeyeceğimiz) için bunu reddediyoruz" buyurmuştu. (Müslim, Hac, 50)

Allah Rasulü'nün orada bir ağacın altında oturduğunu haber veren İbn Ömer, daha sonraki yolculuklarında o ağaca uğrar ve kurumaması için onu sulamayı ihmal etmezdi. (Vâkıdî, III. 1096)

2 Zilhicce Cuma/Cuhfe

Allah Rasulü, Mekke'ye 187 km. mesafedeki Cuhfe'ye ulaştı ve orada ihrama girilen mescidde namaz kıldı. (Vâkıdî, III. 1096)

3 Zilhicce Cumartesi/ Kudeyd

Kudeyd'e (Mekke'ye 120 km.) vardı, Muşellel Mescidi'nde namaz kıldı. (Vâkıdî, III. 1096) Rasûlullah (sav) kurbanlık hayvanlarını "Kudeyd" denilen bu yerden satın aldı. (Tirmizi, Hac, 68)

4 Zilhicce Pazar/ Ufsân-Gamîm

Sonra Ufsân Vâdisi'ne (Mekke'ye 80 km) vardılar. Allah Rasulü, Ebu Bekir'e, oranın hangi vadi olduğunu sordu. Ebu Bekir, "Ufsân Vadisi'dir" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

- Altlarında aba, üstlerinde alacalı kumaşlara bürünmüş vaziyette Hz. Hud ve Hz. Salih, yularları hurma lifinden iki kızıl genç deveyle Beyt-i Atik'i hacetmek üzere telbiye getirerek buradan geçmişlerdi" buyurdu. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I. 232)

Medine'ye hicret yolculuğu esnasında Hz. Peygamber'i öldürmek için izini süren ve yetiştiğinde eman dileyen, ancak Mekke'nin fethinden sonra

hidayete erişen meşhur Süraka b. Mâlik el-Müdlîcî Usfan'da peygamberimize şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Rasulü! Bize (hac hakkında) sanki analarından bugün doğmuş kimselere açıklama yapar gibi bir açıklama yap! Bunun üzerine Rasûlullah (sav):

- Allah Teâlâ, umreyi şu haccınıza kattı. Yanında kurbanlık olanlar hariç, Mekke'ye vardığınızda Beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf edenler ihramdan çıksınlar" buyurdu. (Ebu Davud, Menasik, 24)

Usfan'dan sonra da Ğamîm'e (Mekke'ye 65 km.) vardı. (Vâkıdî, III. 1097)

Hadis kaynaklarımıza göre ise Hz. Peygamber, Mekke'ye Zilhicce'nin dördüncü sabahında geldi. Aşhabına ihramdan çıkmalarını ve haccı umreye çevirmelerini emretti. Arafat'a çıkmalarına beş gün vardı. (Buhari, İ'tisâm, 27; Nesai, Menâsikü'l-Hac, 77; Müslim, Hac, 141) Terviye gününe kadar Pazar, Pazartesi, Salı ve Çarşamba günlerinde Mekke dışında diğer müslümanların konakladıkları Mekke dışındaki Ebtah'ta kaldı ve namazı ikişer rekat kıldı. (İbnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Maâd, II. 161; İbn Huzeyme, Sahih, II. 76)

5 Zî'l-Hicce Pazartesi/ Merruzzahrân-Zû Tuvâ-Mekke

Gün batımında Merruzzahrân'a (Mekke'ye 28 km.) geldiler. Ancak Mekke'ye varıncaya kadar akşam namazını kılmadılar. (Vâkıdî, III. 1097)

Daha sonra Serif'e (Mekke'ye 12 km) ulaştılar. Burada Hz. Aişe hayız hali görmüş ve bundan dolayı ağlamıştı. Allah Rasulü de onu teselli ederek:

- "Bu, Allah'ın, Adem'in kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir. Sen, hacıların yaptığını yap. Yalnız temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etme!" buyurdu. (Müslim, Hac, 120)

Peygamber (sav) geceyi Mekke'deki Zû Tuvâ mevkiinde, Küda ile Kedâ arasındaki Seniyyeteyn'de geçirdi. (Buhari, Hac, 38-9; Müslim, Hac, 202; Vâkıdî, III. 1097)

6 Zilhicce Salı/Mekke

Sabah namazını Zû Tuvâ'da kılıp guslettikten sonra hareket etti. (Buhari, Hac, 38-9; Müslim, Hac, 202; Vâkıdî, III. 1097) Mekke'ye Kedâ denilen Bathâ'daki es-Seniyyetu'l-Ulyâ (bugünkü Ma'lâ) yolundan yani üst taraftan girdi. (Buhari, Hac, 41)

Hz. Peygamber Mekke'ye girince tekrar insanlara şöyle ilan buyurdu: "Sizden kurbanlık getirenler (ihramlarını muhafaza etsinler). Bu kimselere haccı edâ edinceye kadar ihrâmının yapması yasak olan hiçbirşey helâl olmaz. Kurbanlık getiremeyenler ise Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y etsin, saçını kısaltıp ihramından çıksın. Sonra (Arafat'a çıkılacağı sırada) hac için tekrar ihrama girip telbiye etsin. Mina'da kesecek kurban bulamayanlar (hac niyetiyle ihrâmlandıktan sonra), hac sırasında üç gün, (memleketine) döndüğü zaman da yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutsun." (Buhari, Hac, 104)

Peygamber (sav) Mescid-i Haram'a geldiğinde ilk önce abdest aldı. Sonra Hacer-i Esved'i isti'lâm edip Kabe'yi tavaf etmeye başladı. Tavafın ilk üç şavtını (turunu) koşar gibi, dört şavtını ise yürüyerek yaptı. Rûkn-i Yemânî ile Hacer-i Esved arasında şu duayı okudu:

— "*Rabbenâ âtina fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kînâ azâbe'n-nâr*" = "Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de yilik ver ve bizi cehennem azabından koru!" (Bakara, 2/201) (Ebu Davud, Menasik, 51)

Kabe etrafında yedi şavtlık tavafını tamamladıktan sonra İbrahim (as) Makamı'na vararak:

— "*İbrahim'in Makamını namazgâh edinin!*" (Bakara, 2/125) âyetini okudu. Makamı, kendisiyle Beyt-i Şerif arasına aldı. Orada kıldığı iki rekat namazda İhlâs ile Kâfirûn sûrelerini okudu. Sonra dönerek Hacer-i Esved'i tekrar selamladı ve Safa kapısından Safâ Tepesi'ne çıktı. Safâ'ya yaklaşıncı:

— "*Safa ve Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır...*" (Bakara, 2/158) âyetini okudu ve:

— "Allah'ın başladığından başlıyorum" diyerek Safa'dan başladı. Safa Tepesi'nin üzerine çıkıp Beyt-i Şerif'i görünce kibleye döndü ve şöyle buyurdu:

— "*Allahu ekber! Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh! Lehu'l-Mulku ve lehu'l-Hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr. Lâ ilâhe illallahu vahdeh! Enceze va'deh, ve nasara abdeh, ve hezeme'l-Ahzâbe vahdeh!*" = "Bir tek Allah'dan başka ilâh yoktur. Onun ortağı yoktur. Mülk de O'nundur, hamd de O'na mahsustur. O, her şeye kadirdir! Bir tek Allah'dan başka ilâh yoktur. Vadini yerine getirdi, kulunu muzaffer kıldı. Tek başına bütün düşmanları bozguna uğrattı."

Bu kısımda başka dualar da etti ve söylediklerini üç defa tekrarladı. Sonra Merve'ye doğru yürüdü. (Safa ile Merve arasındaki) vadinin ortasına indiği vakit (bugünkü iki yeşil direk arasında) hızlıca yürüdü. Vadiden çıkınca normal yürüyüşüne devam etti. Nihayet Merve'ye geldi. Merve Tepesi'nde de Safâ'da yaptığı gibi hareket etti. Merve üzerine son çıkışında:

— Eğer bu hac işini yeniden yapmış olsaydım, kurban getirmez, hac ile birlikte ben de umre yapardım. Şimdi sizden yanında kurbanı olmayanlar derhal ihramdan çıksın ve haccını umreye çevirsin! buyurdu. Bunun üzerine Sürâka b. Mâlik b. Cü'sûm ayağa kalkarak:

— Yâ Rasûlallah! Bu iş, bu senemize mi mahsus, yoksa ilelebet devam edecek mi? diye sordu. Rasûlüllah (sav) parmaklarını birbirine kenetleyerek üç defa:

— Umre, hacca dahil olmuştur, hayır, ebedî olarak devam edecektir! buyurdu. (Müslim, Hac, 147)

Neticede Hz. Peygamber bu tavaf ve sa'yini umreye dönüştürmedi. (Buhari, Hac, 63) Haccını bitirip, Bayram günü kurbanını kesinceye kadar ihramdan dolayı yasak olan hiçbir şeyi yapmadı. İnsanlardan kurbanlık

getiren kimseler de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaptılar. (Buhari, Hac, 104) Yani haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkmadılar.

7 Zilhicce Çarşamba/Hacûn-Ebtah-Bathâ-Muhassab

Tavaf ve sa'ydan sonra Hz. Peygamber hacca telbiye (niyet) ederek Mekke'nin üst tarafındaki Hacûn mevkiine konakladı. Ka'be'yi tavaf ettikten sonra, artık tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye bir daha yaklaşmadı. Ashabına, Beyt'i tavaf etmelerini, Safa ile Merve arasında sa'y etmelerini, sonra da saçlarını kısaltmalarını, bundan sonra da ihramdan çıkmalarını emretti. Peygamber'in bu emri, beraberinde kurbanlığı bulunmayan kimseler içindi. (Buhari, Hac, 23, 32, 70; Müslim, Hac, 154-5)

Mekke civarında ikamet ettiği bu günlerde, Müslümanların konakladıkları yer olan o gün itibarıyla Mekke dışındaki Ebtah/Bahtâ/Muhassab denilen yerde çadırını kurdurdu ve orada konakladı. Bu süre içinde namazları ikişer rekat kıldı. Ashabına çok düşkün olan Rahmet Elçisi, onlarla birlikte, açık arazide, basit bir çadırın içinde kalmayı tercih etti. Hemen Kabe'nin yanbaşında evi olan amcasının kızı Ümmü Hani'nin Mekke'deki evlerde kalması yönündeki davetini dahi kabul etmedi ve halkın arasından ayrıldı. Arafat'a çıkıncaya kadar orada kaldığı gibi, Mina dönüşünde de yine burada konakladı. Ne bir evde kaldı, ne bir gölge aradı. (Vâkıfî, III. 1099-1110)

8 Zilhicce Perşembe/ Ebtah-Mina-Nemire

Zilhiccenin 8. günü olan Terviye günü gelince Mina'ya doğru hareket etti ve herkes yeniden hacca niyetlendi. Rasulullah (sav) hayvanına bindi. Mina'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. (Buhari, Hac, 27; Müslim, Hac, 147; Nesai, Menâsikü'l-Hac, 58)

9 Zilhicce Cuma/Nemire-Arafat-Müzdelife

Rasûlullah (sav) Arafe günü sabah namazını kılınca güneş doğuncaya kadar biraz durdu. Ve kendisi için Nemire denilen yere bir çadır kurulmasını emir buyurdu. Minâ'dan (Arafat'a) hareket etti. Ashabi ile beraber Mina'dan Arafat'a kuşluk vakti gitmişti, kimi telbiye, kimi de tekbir getiriyordu. (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 190) Arafat bölgesine gelince, Nemire denilen yerde kendisi için hazırlanan çadıra konakladı. Güneş batıya doğru kayınca, Kasvâ isimli devesini hazırlattı ve Batn-ı Nahle Vadi'sine doğru yürüdü. Daha sonra Urane vadisine geldi ve orada insanlara bir konuşma yaptı. (Müslim, Hac, 147-8; Buhari, Hac, 83) Öğle namazı vakti olunca Bilal ezan okudu ve kamet getirdi. Rasûlullah (sav) öğle sıcağında önce öğle namazını kıldırды, sonra tekrar kamet getirdi, ikindi namazını kıldırды ve ikisi arasında başka namaz kılmadı. Sonra, Arafat'ta kızıl bir devenin özengileri üzerinde ayağa kalkmış olduğu halde tekrar halka hitab etti. (Ebu Davud, Menasik, 61; İbn Mâce, Menâsik, 76).

Arafat'ta Necidliler gelip hac hakkında sorular sorduklarında Rasûlullah (sav) bir şahsa şöyle ilan ettirdi: "Hac, Arafat'ta bulunmak)tır. Kim, sabah namazından önce Müzdelife'ye yetişmişse hacca yetişmiş sayılır. Mina'da üç gün kalınır. Kim acele eder iki günde dönerse bir sakınca yoktur. Kim de

geciktirirse yine bir sakınca yoktur. Rasûlullah (sav) konuştuğça bir şahıs da bunları insanlara aktararak aynen duyuruyordu." (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 211; Tirmizi, Hac, 57)

Bundan sonra hayvanına binerek vakfe yaptığı Rahmet Dağı'nın eteklerine vardı. Devesi Kasvâ'nın göğsünü kayalara çevirdi. Yayaların toplandığı yeri önüne aldı ve kibleye döndü. Artık güneş kavuşuncaya kadar Arafat'ta vakfe yaptı. (Müslim, Hac, 147; Ebu Davud, Menasik, 59; Nesai, Ezan, 18) "Duaların en efdali arefe günü yapılındır" (Muvatta, Hac, 81; Tirmizi, Daavât, 122) buyuran Allah Rasulü, Arafat akşamı vakfe yerinde şöyle duâ etti: "Allah'ım, senin buyurduğun gibi ve bizim söylediğimizden daha hayırlı biçimde hamd sana mahsustur. Allah'ım, benim namazım, tüm ibadetlerim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Dönüşüm de sanadır." (Tirmizi, Daavât, 87)

Vakfe esnasında şöyle buyurdu: "Burası Arafattır, burası vakfe yapılacak yerdir. Arafat bölgesinin tamamı vakfe yeridir." Sonra güneş batıp da nihayet bütün cirmi kaybolduğunda oradan ayrılmak için hareket etti. Üsâme b. Zeyd'i devesinin arkasına aldı. Müzdelife'ye doğru ayrıldığı zaman Rasûlullah, hızlı ile yavaş arası orta bir yürüyüş ile ilerliyordu. Fakat müsait olduğu zaman geniş meydanlarda da hafifçe süratleniyordu. (Buhari, Hac, 92; Nesai, Menâsikü'l-Hac, 214) Bir ara Peygamber (sav) arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçısı ile işaret etti ve: "Ey insanlar! Sakin olunuz! Çünkü iyilik, acelecilikle sağlanmaz!" buyurdu. (Buhari, Hac, 94; Müslim, Hac, 147)

Kasva'nın yularını o kadar kasmıştı ki, nerdeyse başı, semerinin altındaki deriye çarpiyordu. Kum tepelerine geldikçe hayvanın dizginini çekiyor, düze çıkıncaya kadar biraz gevşetiyordu. Nihayet Müzdelife'ye vardı ve orada akşamlı yatsıyı bir ezan ve iki kâmetle peş peşe kıldırdı. Aralarında hiç bir nafîle namaz kılmadı. Sonra Rasûlullah (sav) fecir doğuncaya kadar uzanıp istirahat etti. (Müslim, Hac, 147; Tirmizi, Hac, 54)

Bu gece ay batınca, ailesinden zayıf-güçsüz olanlara -şeytan taşlamada izdihamda kalmasınlar diye- sabah olmadan Mina'ya gitmelerine izin verdi. Ancak onlara güneş doğmadan önce şeytan taşlamalarını tenbihledi. (Buhari, Hac, 98)

10 Zilhicce Cumartesi/Müzdelife-Mina-Mekke

Sabahleyin sabah namazını kıldı. Sonra Kasva'ya binerek Meş'ar-i Harâm'a, Kuzâh denilen yere geldi. Orada vakfe yaptı ve şöyle buyurdu: "Burası Kuzâh'tır ve vakfe yapılacak yerdir. Müzdelife'nin tamamı vakfe yapılacak yeridir." Kibleye karşı dönerek tekbir, tehlil ve tevhid ifadeleriyle Allah'a dua etti. Ve ortalık iyice aydınlanıncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra güneş doğmadan yola revân oldu. (Müslim, Hac, 147)

Fil ordusunun helak edildiği yer olan Müzdelife ile Mina arasındaki Muhassir Vadisi'nden geçerken devesini kamçıladi ve hızlıca geçti. (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 215; Tirmizi, Hac, 54) Muhassir vadisini geçince durdu ve insanlara cemrelere atmak üzere ufak ufak taş toplamalarını emretti.

(Nesai, Menâsikü'l-Hac, 204) Yolda Fadl b. Abbas'a 7 taş toplattı. Eline aldığı küçük taşları göstererek, böyle taşlarla atmalarını, evvelki milletlerin dinde aşırılıkları sebebiyle helak olduklarını hatırlatarak dinde aşırılıktan sakınmalarını emretti. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I. 347; İbn Mace, Menasik 63)

Fadl b. Abbâs'ı devesinin arkasına aldı, şeytan taşlama yerine gelerek taş attı. (Tirmizi, Hac, 54) Sonra büyük cemreye çıkan orta yolu tuttu. Nihayet ağacın yanındaki cemreye vardı. Oraya, yedi ufak taş attı. Bunlar, atılan ufak taşlar gibiydi. Onları vadinin içinden attı. Her birini atarken tekbir getiriyordu. (Müslim, Hac, 147)

Üsâme ile Bilâl'den biri Peygamber'in (sav) devesinin yularını tutuyor, diğeri ise elbisesini kaldırarak onu sıcaktan örtüyordu. Böylece Allah Rasûlü Cemre-i Akabe'de taşları attı. (Müslim, Hac, 312; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI. 402)

Bayramın ilk günü cemreler arasında durdu. Sonra orada bulunanlara hitabetti. (İbn Mâce, Menâsik, 76)

Peygamber (sav) Mina'da belli bir düzen içinde halkı yerlerine yerleştirdi. Kible (ciheti)nin sağına işaret ederek, "Muhacirler buraya konsun"; Kible (ciheti)nin soluna işaret ederek: "Ensâr da buraya konsun, (diğer) halk onların çevresine yerleşsinler" buyurdu. (Ebu Davud, Menasik, 69)

Bilâhare kurban yerine giderek kendi eliyle altmış üç deve boğazladı. Sonra bıçağı Ali'ye verdi. Geri kalanını da o boğazladı. Ve Ali'yi kurbanına ortak etti. Sonra her deveden bir parça alınmasını emir buyurdu. Bunlar bir çömleğe konarak pişirildi. İki de develerin etinden yeyip, çorbasından içtiler. (Müslim, Hac, 147; Tirmizi, Hac, 6)

Rasûlullah (sav) ayrıca Kurban Bayramı'nın ilk günü Minâ'da, zevceleri adına da sığır kurban etmişti. (Buhari, Cihad, 105; Müslim, Hac, 120) Kurban kesme işini tamamlayınca berberini çağırdı ve başını traş ettirdi. (Buhari, Megâzî, 78)

Sonra ashabına belîğ bir hutbe îrad etti. "Hac görevlerinizi (benden) alınız! Çünkü bilmiyorum, belki de bu hacımdan sonra bir daha haccedemem" diyerek adeta onlarla vedalaştı. (Muslim, Hac 51; Ebu Davud, Menasik, 77) "İşte burası kurban kesme yeridir. Minâ'nın tamamı kurban kesme yeridir" dedi. (Tirmizi, Hac, 54) Hutbesini insanlara Rabîa b. Ümeyye b. Halef bağırarak duyurmaktaydı. (İbn Hişam, Sîre, II. 605)

Has'am kabilesinden genç bir kadın Rasûlullah (sav)'e gelerek: "Babam bineğin üzerinde duramayacak kadar yaşlı bir kimsedir ve kendisine hac farz oldu. Onun yerine haccetmem caiz midir?" diye sordu. Rasûlullah (sav) "Evet" buyurdu. (Buhari, Hac, 1; Tirmizi, Hac, 54)

Ondan sonra Rasûlullah (sav) oradan sökün ederek Beyt-i Şerif'e gitti.

Peygamber (sav) Beyt-i Şerifi ve Safa ile Merve arasını, her tarafı dolduran halk kendini görsünler de soru sorsunlar diye yüksekte bulunmak için devesi üzerinde tavaf etti. Hatta Hacer-i Esved'i de deve üzerinden

tekbir getirerek "mihcen" denilen deynek ile selamladı. (Müslim, Hac, 255; Buhari, Hac, 48, 62-3)

Arkasından Zemzem sâkiliği yapan Benî Abdilmuttalib'e gitti. Ve onlara:

—“Ey Abdilmuttalib oğulları! Su çekin! Su çekme hususunda başkalarının size galebe çalacağından endişe etmesem, sizinle beraber ben de su çekerdim” buyurdu. Onlar da kendisine bir kova su takdim ettiler. Rasulüallah (sav) bu sudan içti.” (Müslim, Hac, 147)

Tekrar Mina'ya döndü. Öğle namazını Mina'da kıldı ve geceyi orada geçirdi. (Müslim, Hac, 335)

11 Zilhıccce Pazar/Mina-Cemerât-Mekke

Hz. Peygamber, ertesi gün güneşin zevalinden sonra Cemre'lere yürüyerek gitti. Mescid-i Hayf tarafındaki ilk Cemre'den başladı. Her bir taş için tekbir getirerek tek tek 7 taş attı. Oradan önündeki Cemre'yi geçip ilerledi, kibleye yönelerek ellerini kaldırıp Bakara Suresi kadar uzun uzadıya dua etti. Sonra Orta Cemre'ye geldi ve aynı şekilde ona da taş attı. Vadinin sol tarafına doğru biraz ilerledi ve tekrar durup kibleye yönelerek ellerini kaldırdı ve evvelki duası kadar uzun bir dua etti. Oradan üçüncü Cemre olan Akabe Cemresi'ne geldi, Beyt'i soluna, Mina'yı sağına alarak aynı şekilde 7 taş daha attı. Taşlama işini tamamlayınca, orada hiç beklemeden derhal geri döndü ve muhtemelen öğle namazını kıldı. Mina gecelerinde hacıları sulama işi için izin isteyen Abbas'a Mekke'de; deve çobanlarının da Mina dışında gecelemlerine izin verdi. (Buhari, Cihad, 140, 142; Müslim, Hac, 306-7; İbnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Maâd, II. 285)

Rasûlullah'a (sav) Mina günlerinde yanlışlıkla yapılan bazı şeylerden soruluyordu da: “Güçlük yok” diyordu. Adamın biri: “Kurban kesmeden traş oldum” diye sordu. Rasûlullah (sav) ona: “Zararı yok” buyurdu. Başka biride: “Akşamdan sonra cemreyi taşladım” diye sordu. Ona da: “Zararı yok” buyurdular. (Nesai, Menâsikü'l-Hac, 224)

Sonra başka bir adam geldi: “Ey Allah'ın Rasûlü! Ben tıraş olmadan hacın tavafını yapıvermişim ne olacak?” deyince; Rasûlullah (sav): “Tıraş ol veya saçını kısalt, zararı yoktur” buyurdular. Başka bir adam gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü, şeytanı taşlamadan önce kurbanı kesivermişim ne olacak? Dedi. Rasûlullah (sav) de: “Şeytana taş at, zararı yoktur.” buyurdular. (Tirmizi, Hac, 54)

12 Zilhıccce Pazartesi/Mina

Hz. Peygamber, yukarıda zikredilen menasiki ilk iki güne sıkıştırarak acele etmeyip, üç günlük teşrik tekbirleri günlerine tehir etti ve kalan cemrelerin taşlanması tamamladı. (İbnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Maâd, II. 285)

Peygamber (sav) Minâ'da iken Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde şöyle buyurdu: “Biz yarın inşaallah Kinâne Oğulları semtine ineceğiz. Bir zamanlar orada Kureys ile Kinâne oğulları küfrederek “Peygamber'i kendilerine teslim edinceye kadar onlarla kız alıp vermemek, onları

aralarında barındırmamak, alış-veriş yapmamak üzere" antlaşmışlardı. (Buhari, Hac, 45; Ebu Davud, Feraiz, 10)

13 Zilhicce Salı/Mina-Muhassab

Salı günü öğleden sonra Muhassab/Ebtah/Kinâne Oğulları semtine geldi ve Ebû Râfi'in çadırı oraya kurduğunu görünce inip orada konakladı. Aslında Allah Rasûlû ona burada çadır kurmasını emretmemişti, fakat Allah'tan gelen bir tavafukun sonucunda böyle oldu. (Müslim, Hac, 342)

Öğle, İkinci, Akşam ve Yatsı namazlarını orada kıldı ve bir müddet uyukladı. Gece bineğiyle Mekke'ye gitti ve (veda) tavafını yaptı. (Buhari, Hac, 146)

O gece Hz. Aişe'nin umre yapmak için ısrar etmesi üzerine onu kardeşi Abdurrahman ile beraber Ten'im'e gönderdi. Onlar, umreyi tamamlayıp gece yarısı döndüler. (Buhari, Temennî, 3)

14 Zilhicce Çarşamba/Mekke

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîleri için de hareket duyurusunu yaptırdı. Hz. Peygamber ashabıyla birlikte Sabah namazından evvel gelip Beyt'i tavaf etti. Sonra kendisi de Medine'ye yöneldi. (Buhari, Umre, 9; Müslim, Hac, 123) Medine'ye Kudâ denilen es-Seniyyetu's-Suflâ yolundan çıktı. (Buhari, Hac, 41)

15-21 Zilhicce Perşembe-Salı/Mekke-Zulhuleyfe

Allah Rasûlû, hac vazifesini tamamladıktan sonra dönüşünde de, aynı güzergahı takip etti. Kaynaklarımız dönüş yolculuğuyla ilgili detayları vermemekte, sadece Medine'ye varışı ve girişi anlatmakla yetinmektedir. Buna göre Mekke'den dönüşünde adeti olduğu üzere Allah Rasûlû Zu'l-Huleyfe'de kaldı ve geceyi orada geçirdi. (Buhari, Hac, 15)

21 Zilhicce Çarşamba/Medine

Sabah olunca Muarris yolundan Medine'ye her zamanki gibi tekbir getirerek, hamd ve sena ile dualar ederek girdi. (Müslim, Hac, 428; Buhari, Hac, 15) Medine'ye girince, devesini mescidinin önünde çöktürdü, önce mescide girip orada iki rek'at namaz kıldı, sonra da evine girdi. (Ebu Davud, Cihad, 166)

Allah Rasûlû'nün tarihe "Veda Haccı" olarak geçecek bu mukaddes yolculuğu böylece sona erdi. O, bu haccıyla hem inen vahiyleri tebliğ, hem de emaneti eda etti, ashabına içten davrandı. Yüz bin kişilik ashabi da buna şahitti. Arafat'ta inen şu ayet-i kerime de bunu teyit etti:

"Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'dan razı oldum..." (Mâide, 5/3)

Ve Allah Rasûlû, bu ilk ve son haccından iki üç ay sonra dünyaya veda etti.

Sonuç Yerine

Hadis kaynaklarının çoğu, fıkhi bir hükmü veya ahlaki bir mesajı ya da felan sahabinin hadislerini nakletmeyi amaçladıkları için, genellikle kendi şartlarına uygun olan versiyonu seçip nakletmeyi tercih etmişlerdir. Onlar,

bunu yaparken, hadisin söylendiği zemin, zaman, ortam ve hadiste sözü edilen şahısların kim oldukları gibi hususların netleştirilmesi gibi bir çaba içerisinde girmemişlerdir. Bu çabayı asırlar sonra kaleme alınacak kapsamlı serhlerde ancak görebilmekteyiz.

Birkaç hadis ve siret kaynağına dayanarak hazırlamış olduğumuz bu örnek çalışma, daha kapsamlı taramalar sonucunda hadis ve sünnetlerin çok daha net bir şekilde ortaya konulabileceğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in bütün hayatı için böyle bir çalışma yapılması halinde şu kazanımların elde edilebileceğini düşünüyoruz:

Hadislerin söylendiği zamanın tespiti, hem onların doğru anlaşılmalrı, hem de "nasih-mensuh" açısından nihai hükmün belirlenmesini sağlayacaktır.

Hadis ve sünnetlerin vürud sebeplerini, ortamını, bağlamını, arkaplanını verecektir.

Hadislerde "adamin biri/bir şahıs" diye bahsedilen kimslerin, kim/ler oldukları tespit edilebilecektir.

Mana ile rivayetin sonucu aynı olayın farklı anlatımları, şarihler tarafından zaman zaman mükerrer olaylar olarak değerlendirilebilmiştir. Böyle bir çalışma, olayın aynı mı, ayrı mı olduğunu netleştirecektir.

Tek tek rivayetlerde görülmeyen ayrıntılar, rivayetlerin bir araya getirilmesiyle ortaya konulacak ve fotoğraf daha yakından ve net olarak çekilebilecektir.

Böyle bir çaba ile Hz. Peygamber'in hal ve hareketleri, beden dili daha net bir şekilde tespit edilecektir. Bu ise, özellikle görsel malzemelere aşına olan günümüz insanına Hz. Peygamber'i adeta görürcesine anlatabilme imkanı bahşedecektir. Dahası, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinecek film, dizi, tiyatro vb. görsel sanatlarda kullanılacak senaryolar üretiminde büyük işler görecektir.

Aynı hadis ve hadisenin farklı anlatımlarında mutlaka çeşitli ihtilaflar hatta gelişkiler ortaya çıkacaktır. Bu noktada geçmişte olduğu gibi, belli şartlar, ilkeler ve kriterler çerçevesinde tercihler yapılacak ve karşılaşılan ihtilaflar giderilmeye çalışılacaktır.

Son yıllarda neşredilen birçok kaynak kitap, CD'ler, çeşitli web sayfaları ve kapsamlı veri tabanları bu işin sanıldığından daha kolay yapılabileceği ümidini vermektedir. Böyle bir projenin gerçekleştirilmesi halinde, Hz. Peygamber'in hadis, sünnet ve siretine en büyük hizmetin yapılacağını düşünmekteyiz. Bu çalışmamız, sözünü ettiğimiz proje için bir örnek teşkil ederse kendimizi bahtiyar hissedeceğiz.

Bibliyografya

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul-1982.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, İstanbul-1981.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sunen*, İstanbul-1981.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *es-Sunen*, İstanbul-1981.
- İbnu'l-Kayyim, *Zâdu'l-Maâd fî Hedy-i Hayri'l-Ibâd*, tah. Şuayb el-Arnaut, Abdulkadir el-Arnaut, Beyrut-1987, XV. baskı, Muessesetu'r-Risâle.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, tah. Mustafa es-Seka, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafiz Şelebi, Kahire-1955, II. baskı.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir b. Muhammed b. İshak, *Sahihu Ibn Huzeyme*, tah. M. M. el-A'zamî, Beyrut-1975.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sunen*, tah. M. Fuad Abdulbâkî, İstanbul-1981.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *es-Sahîh*, tah. M. Fuad Abdulbaki, İstanbul-1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sunen*, İstanbul-1981.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sunen*, İstanbul-1981.
- Vâkidî, Muhammed b. Amr b. Vâkid, *Kitabu'l-Meğâzî*, tah. Marsden Jones, Beyrut-1966, Âlemu'l-Kütüb.